

УДК 373.5.016

Володимир Стешенко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і методики
технологічної та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ – НОВЕ ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ

У статті представлено результати теоретичного дослідження змісту чинної програми трудового навчання щодо її відповідності дидактичним принципам системності та науковості, можливостей формування в учнів творчих здібностей і технологічної компетентності. Запропоновано модернізувати зміст навчального предмета «трудове навчання» шляхом запровадження такої структури його змісту, яка б відображала повний цикл технологій зі створення людиною будь-якого продукту; мала відповідність вимогам нової загальноосвітньої школи; сприяла формуванню широких творчих здібностей не обмежено, а широко; забезпечувала формування у випускника школи технологічної компетентності.

Ключові слова: дидактичні принципи, предметно-перетворювальна діяльність, зміст навчання, модернізація, трудове навчання, технології, технологічна компетентність.

Представлено результаты теоретического исследования содержания действующей программы трудового обучения относительно ее соответствия дидактическим принципам системности и научности, возможностей формирования в учащихся творческих способностей и технологической компетентности. Предложено модернизировать содержание учебного предмета «трудоое обучение» путем использования такой структуры его содержания, которая бы отображала полный цикл технологий, обеспечивающих создание человеком какого-либо продукта; имела соответствие требованиям новой общеобразовательной школы; способствовала формированию широких творческих способностей не ограничено, а широко; обеспечивала формирование у выпускника школы технологической компетентности.

Ключевые слова: дидактические принципы, предметно-преобразовательная деятельность, содержание обучения, модернизация образования, трудовое обучение, технологии, технологическая компетентность.

The results of a theoretical study of the content of the current labor training program were presented in relation to its compliance with didactic principles of systemic and scientific nature, the possibilities for students to

develop creative abilities and technological competence. The possibilities of the program regarding providing it with the formation of technological competence in students were considered. It was proposed to modernize the content of the academic subject «labor training» by using a structure of its content that would reflect the full cycle of technologies that ensure the creation of a product by a person; had compliance with the requirements of the new general education school; it was promoted the formation of broad creative abilities not limited (with respect to work only with different natural or artificial materials and means), but widely in relation to different spheres of human work; it was provided the formation of the graduate of technological competence.

Key words: *didactic principles, subject-transformational activity, the content of the training, modernization of education, labor training, technology, technological competence.*

Розвиток сучасного суспільства спричинив необхідність запровадження нової освітньої парадигми, яка вимагає модернізації не тільки технологій навчання, а й її змісту. Про необхідність модернізації змісту навчання відповідно до нової освітньої парадигми зазначається і в державних документах, таких як Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція інноваційного розвитку загально-освітнього навчального закладу, Проекти «Школа майбутнього» та «Нова українська школа» й т. ін. У цих документах наголошується на необхідності створення в Україні такої школи, яка б забезпечила найсприятливіший режим розвитку особистісних якостей учнів, їх природних задатків, інтересів і нахилів, а також формування основних життєвих компетентностей. Очевидно, що не останню роль у цьому процесі має відіграти нове трудове навчання, засноване на компетентнісному підході, яке покликане формувати в учнів технологічну компетентність.

Вчені-педагоги довгий час визначали зміст трудового навчання на основі логічних вимог щодо цілей навчального предмета. У 70-х рр. ХХ ст. Д. Тхоржевський [6] запропонував дещо інший підхід – визначати зміст на основі політехнічних знань і вмінь, необхідних особистості для здійснення продуктивної праці. У якості таких бралися типові для споріднених робітничих професій дидактично відібрані знання та вміння. А в організації процесу навчання наголос робився на жорстке дотримання учнями виконавської дисципліни, яка, як відомо, не стимулює до творчості.

У 2002 році у зв'язку із запровадження технологічної освіти виникла нагальна необхідність визначення нового змісту трудового навчання на нових підставах. Для цього вчені запропонували (і не тільки в Україні, а й у інших високо технологічно розвинених державах) запровадити проектну технологію навчання та проектно-технологічну систему навчання. Така

система спочатку була основою змісту навчального предмета, а потім фактично була накладена на попередній його зміст. Це був суттєвий крок на шляху до глобальної модернізації трудового навчання. Однак він не привів до повного вирішення проблеми, так як вимагав нового розуміння змісту навчання. Як показав аналіз чинних навчальних програм з трудового навчання, структура його змісту в рамках освітньої галузі «Технологія» майже нічим не відрізняється від попередньої (окрім варіативної частини), коли предмет був самостійним курсом навчального плану загальноосвітньої школи.

Причиною такого положення, на нашу думку, стало традиційне уявлення науковців про саме поняття «технологія», яке спочатку трактувалося традиційно, відповідно до виробничої діяльності на підприємстві [2], а потім більш широко [4; 7]. Але за існуючі рамки попереднього використання цього поняття при складанні навчальних програм так справа і не дійшла. У результаті, принципово нового результату – повністю оновленого змісту навчального предмета – отримати не вдалося.

Це було 10 років тому. Сьогодні ми розуміємо технологію досить широко: як науково обґрунтовану діяльність зі створення певного продукту у процесі предметно-перетворювальної діяльності. При чому, слід наголосити, що така діяльність пов'язана з відповідними матеріалами, засобами, способами та умовами його перетворення, а також з оцінкою отриманого продукту. У зв'язку з цим, поняття «технологія» не може обмежуватися характеристикою лише способів перетворювальної діяльності, а має ще включати й характеристику діяльності з визначення предмета (матеріалу), засобів, умов і вимог до результату перетворення матеріалу в продукт.

Разом з цим слід відзначити, що у Проекті «Нова українська школа» зазначається, що в освіті потрібна докорінна реформа, яка забезпечить підготовку освіченого, всебічно розвиненого, відповідального випускника, громадянина й патріота, здатного повести українську економіку у XXI ст. вперед. При чому, Новий зміст освіти має бути заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації молоді в суспільстві. Ці обставини й обумовили постановку мети дослідження.

Мета статті – дослідити чинний зміст трудового навчання на предмет відповідності його основним положенням теорії змісту освіти (дидактичним принципам системності та науковості) та запропонувати шлях модернізації змісту навчального предмета відповідно до вимог інноваційної школи.

Розглянемо спочатку можливості чинної програми з трудового навчання щодо забезпечення такого навчання, яке має забезпечити формування в учнів технологічної компетентності. Так, аналіз чинної програми для 5–9 класів [1] показує, що вона передбачає вивчення учнями

в різних блоках фактично однієї технології – технології виготовлення виробів, але з різних матеріалів. Ці блоки включають такі розділи, як основи матеріалознавства (читай: технологія матеріалів), безпосередньо саму технологію, основи техніки, технологій (роботи з іншими матеріалами) і проектування, що є зрозумілим. Не зовсім зрозумілим є віднесення у програмі до технології виготовлення виробів з конкретних матеріалів побутової діяльності, хоч вона теж здійснюється за допомогою певних технологій. Але проблема полягає не в цьому, вона постає в іншому: чи дійсно ознайомлення учнів з технологіями обробки різних матеріалів сприяє всебічному їх розвитку, зокрема розвитку творчих здібностей. І саме головне, що це дає їм для майбутньої життєдіяльності, які життєві компетенції можуть бути при цьому в них сформовані?

Можна стверджувати, що розвиток творчих здібностей учнів здійснюється у процесі їх залучення до проектно-технологічної діяльності та формування проектно-технологічної компетентності. Дійсно, у процесі проектно-технологічної діяльності учні навчаються самостійно складати власний проект виробу та виготовляти його. Процес такої діяльності, як відомо, ґрунтується на використанні таких технологій, як технології маркетингу, дослідження, конструювання, економічного та екологічного обґрунтування тощо. Але учні з цими технологіями до 10 класу знайомляться побіжно, відповідно до ситуації, за зразком. Та й у 10–11 класах знайомляться з ними не як з технологіями, а як з етапами виконання навчального проекту. Окрім того, проектування передбачене в основному варіативною частиною програми. Відповідно до цього виникає питання, чи достатньо повно можна сформулювати в учнів системні уявлення (читай: компетенції) про технології перетворювальної діяльності взагалі, і творчі здібності зокрема у процесі такого навчання?

Відповідь на це питання спробуємо знайти за результатами аналізу відповідності чинного змісту програми з трудового навчання таким основним дидактичним принципам, як системність і науковість. Почнемо з дидактичного принципу системності. У методології наукових досліджень ознаками системних об'єктів називають структурність (сукупність рядоположних компонентів), взаємозалежність елементів (зв'язок – діалектична закономірність існування об'єктів), цілісність (властивості системи не зводяться і не виводяться з властивості елементів чи їх суми), ієрархічність (взаємна підпорядкованість елементів), множинність (різноманітність варіантів). Оскільки трудове навчання має ознайомити учнів з технологіями перетворювальної діяльності, то за структурний елемент змісту трудового навчання оберемо поняття технологія.

Так, аналіз програми трудового навчання показує, щодо першої ознаки системних об'єктів – структурності, – зміст її інваріантної частини представлений такими технологіями, як виготовлення виробів із фанери та ДВП (текстильних виробів з аплікацією), виготовлення виробів із

тонколистового металу та дроту (вишитих виробів), виготовлення виробів із деревини (в'язаних гачком), виготовлення виробів із сортового прокату та листового матеріалу (швейних виробів / виробів інтер'єрного призначення), виготовлення комплексного виробу (в'язаних спицями / в етнічному стилі), проектної діяльності. Отже, структура є, вона представлена рядоположними елементами.

Щодо ознаки цілісності, то кожна зі складових цієї структури є окремим самостійним утворенням і ці технології не поєднуються єдиною ідеєю, вони не відображають повного циклу виготовлення виробу. Тобто структура чинного змісту трудового навчання (інваріантної частини) не в повній мірі забезпечує формування в учнів системних уявлень про технології предметно-перетворювальної діяльності людини.

Щодо ознаки взаємозалежності – оскільки структурні елементи чинного змісту навчання мають абсолютно самостійне значення то вони й не взаємозалежать один від одного, адже вони розкривають технологію обробки якогось одного матеріалу. Таким чином, зміст інваріантної частини чинної програми трудового навчання не відповідає третій ознаці системних об'єктів.

Щодо ознаки множинності, то, як бачимо, структура змісту інваріантної частини програми трудового навчання представлена фактично однією технологією – технологією виготовлення виробів з різних матеріалів (яких у програмі не менше дев'яти), тобто множинність відображається у різних матеріалах.

Таким чином, як бачимо, структуру чинного змісту трудового навчання відносно основного поняття «технологія перетворювальної діяльності» системою можна назвати тільки з великим натягом, оскільки більшості ознак системних об'єктів вона практично не відповідає.

Розглянемо далі відповідність чинного змісту програми з трудового навчання вимогам загальнодидактичного принципу науковості. За характеристику цього принципу оберемо такий показник, як результат послідовного впровадження принципу науковості в навчальних процес – формування в учнів науково достовірного і цілісного бачення сфер трудової діяльності людини [4, с. 170]. Аналіз програми показує, що відповідно до цього показника навчання учнів за традиційною схемою трудового навчання дає достовірне, але не достатньо цілісне бачення предметно-перетворювальної діяльності, метою якої є створення людиною певного продукту. Також така схема змісту не в достатній мірі забезпечує логічне та послідовне формування у них закінченої системи наукових знань і знайомить лише з окремими тенденціями науко-технологічного прогресу. Таким чином, чинний зміст програми з трудового навчання не сприяє формуванню в учнів й завершеній системи компетенцій з предметно-перетворювальної діяльності. Тобто, і за дидактичним принципом науковості чинна структура змісту трудового навчання не в

повній мірі забезпечує відповідність вимогам нової школи.

Окрім того, у процесі проектування творча діяльність учнів 5–9 класів зводиться до дослідницької, конструкторської та художньої (при розробці реклами) діяльності зі створення виробів з різних матеріалів без докладного ознайомлення з її змістом. Очевидно, що про вивчення технологій у такому випадку не йдеться, хоч в учнів і формується проектно-технологічна компетентність. А здатність до інноваційної діяльності обмежується виготовленням виробів з різних матеріалів, що явно не забезпечує широкої освіченості особистості та орієнтації її на ринку праці.

А якщо чинну структуру змісту трудового навчання дещо змінити й на перший план поставити вивчення учнями не технології виготовлення виробів з різних матеріалів, а технології, що забезпечують створення виробу від визначення його необхідності до просування на ринку (на кшталт змісту технології проектування)? Такий підхід, на нашу думку, дозволить усунути недоліки чинної структур (схеми) трудового навчання. Отже, виходячи з сукупності технологій, які забезпечують закінчений цикл виготовлення будь-якого виробу, структура змісту трудового навчання має включати такі технології: визначення необхідності створюваного продукту (маркетингу), дослідження його аналогів, проектування виробу, обробки матеріалів, складання, оздоблення, забезпечення та організації процесу виготовлення, оцінки отриманого результату та т. ін. [3]. Очевидно, що вивчення учнями такого комплексу технологій (безумовно з урахуванням вікових особливостей учнів) дозволить сформувати в них систему відповідних компетенцій, які характеризуються цілісністю і можуть претендувати на статус життєвих. У такому випадку навчальний предмет буде представляти собою систему технологій про виготовлення будь-якого виробу, тобто цілісну науку про перетворювальну діяльність людини. При чому, за такої організації (структури) проектна діяльність учнів набуває іншого сенсу: вона буде спрямована не просто на виготовлення виробу, а на проектування технологій з його створення (у інваріантній частині) і технологій виготовлення конкретного виробу (у варіативній частині програми). Зазначимо, що на необхідність формування в учнів цілісного уявлення про предметно-перетворювальну діяльність наголошується і в нормативних документах. При чому, кожна дитина під час навчання у школі має отримати обов'язковий загальноосвітній, виховний і розвивальний рівні.

Розглянемо відповідність ознакам системних об'єктів запропоновану структуру змісту (теж інваріантної частини) програми трудового навчання. Ця структура представлена такими технологіями, як технології маркетингу, дослідження, конструювання, технології виготовлення, організації виготовлення (урахування стандартів, техніки безпеки тощо), технології матеріалів, складання, оздоблення, оцінки, ресурсного

забезпечення (енергетичного, інструментального, інформаційного тощо), обслуговування (транспортного, екологічного та т. ін. забезпечення) виробів з будь яких матеріалів [3].

Щодо ознаки цілісності, то структура запропонованого змісту навчання відображає сукупність технологій, що забезпечують повний цикл створення будь-якого продукту. Адже всі вказані технології поєднуються єдиною ідеєю, ідеєю створення та реалізації отриманого продукту.

Щодо ознаки ієрархічності, то така структура змісту передбачає повну їх взаємозалежність, оскільки кожна попередня забезпечує кожен наступну, а в кінці – технологію просування виробу на ринку (як у застосовуваних навчальних проектах).

Щодо ознаки множинності, то пропонована структура змісту програми трудового навчання може бути застосована до створення будь-якого продукту, з будь-якого матеріалу. Це можуть бути найбільш доступні для школи матеріали – дерева та метал, або тканини, нитки чи продукти, або глина чи пластилін і т. ін. Це можуть бути агротехнічні, зоологічні, механічні, електричні та інші технології. При чому, кожна технологія передбачає застосування відповідного для неї матеріалу, технічних засобів, способів, умов і вимог до результату.

Отже, пропонована схема змісту трудового навчання має набагато більшу відповідність і вимогам дидактичного принципу науковості. Адже вона дійсно може сприяти формуванню в учнів науково достовірної й цілісної бачення сфер трудової діяльності людини, пов'язаних з основними етапами предметно-перетворювальної діяльності.

Таким чином, дослідження змісту чинної програми трудового навчання низьку його відповідність щодо дидактичних принципів системності та науковості.

Модернізацію навчального предмета «трудове навчання» ми вбачаємо у запровадженні такої структури його змісту, яка б відображала повний процес створення людиною будь-якого продукту. Така структура має повну відповідність вимогам нової загальноосвітньої школи, так як сприяє формуванню в учнів творчих здібностей не обмежено – щодо роботи з різними природними та штучними матеріалами та засобами, а широко – щодо різних сфер трудової діяльності людини. Тобто, можна сказати запропонована структура змісту трудового навчання забезпечить більш якісне формування у випускника школи й технологічної компетентності.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з емпіричним дослідженням впливу на всебічний розвиток учнів ознайомлення з технологіями обробки різних матеріалів і з технологіями створення продукту та виявити, що дають ці технології для майбутньої життєдіяльності випускника школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класів / Кер. кол. В. К. Сидоренко – К., 2015. – 68 с.
2. Сидоренко В. К. «Технологія» як об'єкт термінотворення для виправданої назви освітньої галузі // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – 2004. – Випуск 3. – С. 114–122.
3. Стешенко В. В. Зміст трудового навчання (технологій) на наукову основу / В. В. Стешенко // Трудова підготовка в сучасній школі. – 1013. – № 3. – С. 2–4.
4. Теорія і методика навчання технології : навч. посіб. / За заг. ред. О. М. Коберника. – Умань : ФОП Жовтий, 2014. – 480 с.
5. Терещук А. І. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій : метод. посібник / А. І. Терещук, С. М. Дятленко. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 128 с.
6. Тхоржевський Д. О. Дидактика трудового навчання / Д. О. Тхоржевський. – К. : Рідна шк., 1972. – 162 с.
7. Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти : наук. метод. посібник / В. М. Мадзігон, Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко та ін.; за ред. В. М. Мадзігона. – К., 2010. – 144 с.